

פרק שלישי - דרכו ההלכתית של רבי אלעזר ברבי יהודה בתחום הלכות איסור

והיתר - ניתוח ומסקנות

א. מבוא

בחינת מכלול הסוגיות¹ מעלה ברורות כי תורתו של ראב"ה, בתחום הלכות איסור והיתר², נטועה עמוק בנוף ההלכתי והלמדני של דורו. עצם השאלות הנדונות ע"י ראב"ה, המקורות אותם הוא מביא על מנת לדון ולהכריע בהם, סוגי הראיות מהמקורות ודרכי דחייתן, כל אלו אינם שונים באופן מהותי מהמצוי אצל רבינו אביי³ בספר אבי העזרי ואצל רבינו ברוך בספר התרומה. כמובן, אין התאמה מלאה לגבי הנושאים ההלכתיים הנדונים וקיים הבדל ניכר בדרך הרצאת הדברים בין החכמים.

בהקשר זה, יצוין כי כ"י מעש"ר הוא קובץ הליקוטין של ראב"ה, כפי שמעידים עליו הרכבו והסתירות הבולטות המצויות בו על כל צעד ושעל⁴, ואין הוא בגדר של "חיבור" או "ספר" עצמאי של ראב"ה. זאת, לעומת ספר רקח, שהוא אכן חיבור מיוחד של ראב"ה עצמו, כפי שהעיד ראב"ה עצמו בהקדמה לספר⁵. לפיכך, ניתן לבחון את דרכו של ראב"ה על-פי ספר רקח⁶ וגם על-פי המקורות מתורתו הוא שנמצאים בכ"י מעש"ר.

לגבי בחירת הנושאים, אין מקום לתמיהה על היעדר חפיפה מלאה בין שני ספרים בני דור אחד⁷, אם כי יש מקום לשאול מדוע בחר חכם מסוים שלא לדון בעניין הלכתי כלשהו, בייחוד כאשר הנושא היה נתון בפולמוס ובמחלוקת⁸. עם זאת, אין תמיד בידינו תשובה לשאלה זו, ולעיתים קרובות יהיה כל הסבר השערה אישית גרידא.

באשר להבדלי סגנון, מדובר בדרך כלל בהבדל המובנה בין דרך כתיבתם של חכמים שונים, חכם וסגנונו הוא, מה גם שיש להתבונן במטרות הספרים. ספר אבי העזרי הוא קובץ של תשובות, פסקי הלכה, קונטרסים נושאים-עיוניים ודיונים נקודתיים בסוגיות⁹, ואילו ספר התרומה הוא

¹ הן אלו שנדונו בפרק השני והן אלו שלא נכללו בגוף הפרק מקוצר היריעה, אך נותחו ונבדקו אף הן. על-מנת להציג את הנתונים המלאים בפני הקורא, תהייה ההפניות לסוגיות שלא נכללו בפרק השני מפורטות יותר מההפניות לסוגיות שנדונו לעיל בגוף הפרק השני.

² לכל אורך פרק זה, מדובר אך ורק על הלכות איסור והיתר, על-בסיס ניתוחי הסוגיות שבפרק השני, בכלל ובפרט, והסוגיות שלא נכללו בפרק השני מחמת קוצר היריעה. ההפניות לדיונים האמורים הן למקרים בולטים בלבד, ולכן יש סוגיות המוזכרות בהקשרים רבים, אך, בכל מקרה, המסקנות עולות מכלל ניתוחי הסוגיות ולא רק מהנושאים הנזכרים במפורש בהערות.

³ כפי שהוער בסוגיות רבות בפרק השני. יעוין במיוחד בעניין ביטול מין במינו (לעיל עמ' 135 - 137) ובעניין האיסורים בהם חל דין חני"ן (לעיל עמ' 154).

⁴ "ואמרתי אל לבי...אכתוב ספר אחד...וקראתי הספר הזה רקח...כל אדם צריך לרשום שמו בספרו..."

⁵ אמנם, כפי שהעיר עמנואל, מבוא, עמ' 64 - 66, יש אצל ממקצת מן הראשונים ומראשוני האחרונים עדויות על כך שספר רקח שבפניהם כלל נושאים הלכתיים נוספים וייתכן שאף היה בנוי במבנה שונה. בשל כך מסיק היא כי קיימות אפשרות שראב"ה ערך שוב שושוב את ספר רקח או שלא היתה לספר צורה מקורית מכלתחילה. אולם, נראה לענ"ד כי אין בעדויות אלו, הנוגעות כולן לשאלות של מבנה והיקף הספר, בכדי למנוע שימוש בתוכן החומר הנמצא בספר רקח שבפנינו על מנת ללמוד על דרכו ההלכתית של ראב"ה.

⁶ קיימים הבדלים בבחירת נושאים אפילו בין ספרים מקבילים של חכם אחד, בהתחשב בקהל היעד, מגבלות מקום וכד'.

⁷ כגון הפולמוס בדבר היתר חלב הכרס (לעיל עמ' 262 - 263) ובדבר היתר דג הבלבוטא (לעיל עמ' 263 - 264).

⁸ יעוין אורבך, בעה"ת, עמ' 385 - 386; תא-שמע, הספרות ב, עמ' 110 ובייחוד עמ' 116 - 117; סולובייצ'יק, יין, עמ' 125.

ספר פסיקה מקיף הבנוי על דיונים למדניים.⁹ לעומתם, ספר רקח נועד כספר הלכה מעשי לאדם הפשוט, שאיננו למדן, כפי שכתב ראב"ה עצמו בתחילת הקדמתו "...ואמרתי אל לבי לא כל האדם זוכה לידע מלבו חקרי הלכות לסלת סלת נקיה אכתוב ספר אחד למען ירוץ כל קורא בו למצוא דברי חפץ לידע איך לעשות המצות כאשר צום אלקינו יתברך שמו יתעלה זכרו".
בחינה זו של נקודת המטרה מעלה במישרין את שאלת השימוש בדיאלקטיקה בספר רקח.

ב. השימוש בדיאלקטיקה בספר רקח

כנזכר במבוא, קיימת מחלוקת עקרונית בין א"א אורבך לבין ח' סולובייצ'יק ו"מ תא-שמע האם יש לתלות בקהל היעד של ספר רקח את אי השימוש בדיאלקטיקה בספר רקח, כדעת אורבך¹⁰, או שמדובר בהסתייגות עקרונית מהכרעת הלכה בצורה זו ואף מהבאת תורת החכמים שנקטו בה, כדעת סולובייצ'יק¹¹ ותא-שמע¹².

ניתוח המקורות מצביע כי אין לשאול מדוע אין דיאלקטיקה בספר רקח, אלא אדרבה, **מדוע יש ריבוי שימוש בדיאלקטיקה בספר**, וכפי שכבר העיר מ' מיארה¹³. זאת, מפני שספר רקח כלל אינו ספר של פסקי הלכה חתומים ללא נימוקים¹⁴ ואף לא קובץ מעשים ועדויות¹⁵, אלא הוא ספר של דיונים הלכתיים מנומקים, הבנויים על ראיות מכל הסוגים ודחיות, בעיקר על דרך הפרשנות¹⁶. ראב"ה שילב בספר רקח דיונים מורכבים רבים משל קודמיו¹⁷ ובייחוד משל בן זמנו בצרפת, רבינו ברוך בספר התרומה¹⁸. הציטוטים הרבים של ספר התרומה מצויים לכל אורך הלכות איסור והיתר שבספר רקח, ברצף ובפיזור, בציטוט מפורש ובציטוט שבשתיקה¹⁹. מקורות אלו כוללים גם

⁹ יעויין עמנואל, מקום, עמ' 439. אכן, עמדתו של ח' סולובייצ'יק הנה כי ספר התרומה לא נועד להיות ספר פסיקה מקיף, והוא מעין תוספות מבית מדרשו של הר"י, ערוכות לפי מספר נושאים הלכתיים עם מסקנות הלכתיות (י"נ, עמ' 25-26; י"ן, עמ' 119 - 120). בכל מקרה, היסוד הדיאלקטי בספר בולט מאוד.

¹⁰ אורבך, בעה"ת, עמ' 397 - 398, ובהערה 62*, שם.

¹¹ סולובייצ'יק, שלוש, עמ' 348; סולובייצ'יק, י"נ, עמ' 27.

¹² תא-שמע, ת"ת, עמ' 119 - 124.

¹³ מיארה, המפרשים, עמ' 90 - 91 ו- 93.

¹⁴ כדוגמת ספר משנה תורה לרמב"ם, ויעויין וולף, סמ"ג, עמ' 34 - 37.

¹⁵ כדוגמת הקבצים של החכמים בני מכיר.

¹⁶ אפשר כמובן לומר שאין השימוש בראיות נגזרות ובדחיות על דרך הפרשנות "דיאלקטיקה". אולם, לאור העובדה שמדובר באותן ראיות ודחיות שבספר התרומה ובספר אבי העזרי (לעיתים אותן ראיות ממש ובכל אופן דרך זה של לימוד), ולגביהם נחשב הדבר ל-"דיאלקטיקה" במחקר, אין כל הגיון לומר אחרת לגבי ראב"ה (ויעויין סולובייצ'יק, י"ן, עמ' 116, להגדרת המונח "דיאלקטיקה").

¹⁷ יעויין במיוחד בסוגיות הבאות: הגדרת בריה (לעיל עמ' 163); ריחא מילתא (לעיל עמ' 182 - 184); חיוב הדחה אחרונה בבשר יבש (לעיל עמ' 196 - 197); דין עיכול באיסורים (ספר רקח, אמצע סימן רצ"א, עמ' קנט, (בכ"י פריס: עמ' 93 עמודות א ו - ב) מקורו, בסתם, בספר הפרדס, עמ' קסח-קסט, כפי שהעיר הגרבי"ש, בעמ' כד להערותיו); מעמדו ההלכתי של חלב הנמצא בקיבת בהמה (ספר רקח, באמצעו של סימן תפ"ח, עמ' שכב (עמ' 185, עמודה ב בכ"י פ) מקורו, בסתם, מדברי ר"ת ספר הישר, חלק החידושים, סימן תע"ד, עמ' 28) וסי' תפ"ח, עמ' שכג-שכד (עמ' 186, עמודות א ו-ב) בו מצוטט במלואו דיונו הארוך של רש"י בפירושו לתלמוד, חולין קטז; ד"ה "הרי זו אסורה". אכמ"ל בייחוס מקור זה לרש"י ויעויין תשו"ר, סי' ש"ח, עמ' 332 - 333 ושבה"ל, ח"ב, סי' ל"ד, עמ' קיז, הערה 20).

¹⁸ עובדת היותו של רבינו ברוך חכם צרפתי הוכחה לחלוטין ע"י ש' עמנואל במאמר מקיף (עמנואל, מקום).

¹⁹ כפי שהוער בפרק השני. על עצם תופעת הציטוט מספר התרומה העיר כבר א"א אורבך, שציין חלק מהמקורות המפורשים (אורבך, בעה"ת, עמ' 353, הערה 51, וחלקם הגדול בתחום איסור והיתר) וכן ע"י הגרבי"ש שניאורסון זצ"ל (בצירוף מקורות שהציטוט הוא בסתם) בהערותיו לספר רקח (יעויין: עמ' כא, ההערה השלישית; עמ' כו, ההערה התשיעית; עמ' לה, ההערה החמישית והשישית; עמ' לו, ההערה השלישית והרביעית; עמ' לז, ההערה השנייה, ה, השלישית והחמישית). אמנם, ח' סולובייצ'יק ראה בציטוטים מספר התרומה (בהלכות יין נסך) תוספת מאוחרת (סולובייצ'יק, י"ן, עמ' 126, הערה 23), אך הממצאים בהלכות איסור והיתר, כמפורט בסמוך בפנים, מראים כי מדובר בחלק מהותי של ספר רקח.

דיונים למדניים שאינם בעלי השלכה ישירה לפסיקת הלכה למעשה²⁰, ובכל זאת לא נמנע ראב"ה מלהביאם במלואם. גם כאשר קיצר ראב"ה את דברי רבינו ברוך, הותיר פעמים רבות את המהלך הלמדני, רווי הראיות הנגזרות והדחיות על דרך הפרשנות, במקומו, אלא שהפך ציטוט להפניות²¹. במקרים אחרים, הסיר ראב"ה ראיות ודחיות מהציטוט שמספר התרומה, מפני שהן מופיעות בדיון מקביל של תורתו הוא²².

יודגש, כי הדיונים הדיאלקטיים בספר אינם מתמצים, כמובן, בציטוטים מספר התרומה, כאמור לעיל ולהלן, ולכן אפילו אם היו הציטוטים מספר התרומה תוספת מאוחרת, אין בכך בכדי לשנות את המסקנה העקרונית על מקומה של הדיאלקטיקה בספר רקח. אכן, פעולות העריכה הברורות והמכוונות שבוצעו בציטוטים אלו, כאמור לעיל, מצביעות על כך כי ראב"ה הוא ששילב את תורתו של רבינו ברוך בספר רקח, ואין אלו תוספות מאוחרות²³.

בנוסף לדברי חכמים אחרים, כלל ראב"ה בספר רקח דיונים הלכתיים משלו, הרוויים לעיתים בראיות ודחיות, חלקן מחודשות מתורתו הוא²⁴. יתר על כן, לעיתים הביא ראב"ה דעות שלא פסק כמותן, על ראיותיהן, ללא חולק, ואת דעתו הוא הציג במקור אחר, על ראיותיה²⁵. לעומת זאת, יש וראב"ה הטיל שנוי בלשון מקורותיו על-מנת להתאימם לדעתו הוא²⁶. במקרים אחרים, התעלם

כמובן, אין כוונתנו לומר כי אין תוספות מאוחרות בספר רקח (יעויין אורבך, בעה"ת, עמ' 396), אך הכמות והמהות של הציטוטים מספר התרומה מלמדות כי אין ציטוטים אלו נכללים בין התוספות.

²⁰ כגון מחלוקת ר"ת ור"י בעניין גדר "קבוע" ו-"כל דפריש מרובא פריש" (ספר רקח, סימן ת"פ, עמ' שטז-שז; עמ' 182 עמודה ב- עמ' 183 עמודה א בכ"פ) ומקורו בספר התרומה סימן נ, עמ' 25. על עומקו העיוני-למדני של דיון זה, והיעדר האפשרות להגיע ממנו למסקנה, כבר העיר מיארה, המפרשים, עמ' 93, אלא שהוא לא עמד על מקורם של הדברים בספר התרומה.

²¹ יעויין במיוחד בסוגיות הבאות: הגדרת "בריה" (לעיל עמ' 163); מליח כרותח (לעיל עמ' 187, הערה 451); כמות המלח הנדרשת למליחת בשר (לעיל עמ' 190, ליד הערה 477); דרך הכשרת הכחל לאכילה (ספר רקח, סימן תמ"ב, עמ' רצז) (עמ' 171 עמודה ב- עמ' 172 עמודה א בכ"פ) ומקורו, בסתם, בספר התרומה, סימנים נ"ו-נ"ז, עמ' 30-31.

²² כך הוא בסוגיית האיסורים בהם חל דין חנין (לעיל עמ' 154) ובסוגיית מליחת כבד (לעיל עמ' 217).

²³ אם היו אלה תוספות מאוחרות, כדעתו של ח' סולובייצ'יק, קשה להניח כי המלקט היה עורך בצורה כה ברורה את הציטוטים, ויעיד על כך ספר הליקוטים של ראב"ה (כ"י מעש"ר), בו פעולות העריכה מועטות לאין שיעור.

²⁴ יעויין בסוגיות הבאות: שיעור ביטול תערובת מין במינו (לעיל עמ' 135-136); הגדרת חתיכה הראויה להתכבד (לעיל עמ' 160); ריחא מילתא (לעיל עמ' 182-183); מעשה דרש"י (לעיל עמ' 198-199); לב שנתבשל (לעיל עמ' 211); מליחה לצליה (לעיל עמ' 205); דין נותן טעם לפגם באיסורים שאינם בטלים (ספר רקח, סימן תנ"ט, עמ' שג עמ' 175 עמודה א) וסימן תפ"ז, עמ' שכא (עמ' 185 עמודה א בכ"פ); איסור ביצים (ספר רקח, סוף סימן תמ"ה- סי' תמ"ז, עמ' רצט) (עמ' 173 עמודה א בכ"פ).

²⁵ יעויין בסוגיות הבאות: הגדרת חתיכה הראויה להתכבד (לעיל עמ' 160); הגדרת בריה (לעיל עמ' 163); ריחא מילתא (לעיל עמ' 182-184); עיכול באיסורים (ספר רקח סימן רצ"א, עמ' קנט, המכיל שני מקורות מפורטים ברצף אחד, החלוקים ביניהם אם יש דין עיכול באיסורים, ואילו דעת ראב"ה עצמו היא כי אין עיכול, כמפורש בשם רבינו משה הכהן בסימן תכ"א, עמ' רצא, (עמ' 168 עמודה ב בכ"פ) וכפי שעולה מפסקי ההלכה שבסימנים רפ"ז-רפ"ח, עמ' קנח ומסיום סימן רצ"א הנ"ל); חלב בקיבה (ספר רקח, סימן תכ"א, שם, כל חלב שבקיבה אסור (בשם רש"י ורבינו משה הכהן, עם ראיותיהם), ובסימן תפ"ח, עמ' שכג-שכד, מצוטטת במלואה לשון רש"י. לעומת זאת, סי' תס"ד, עמ' שה, הוא כר"ת, המחלק בין חלב קרוש לחלב צלול (מקורו מספר התרומה סי' ע"א, עמ' 37, בתמצית, דילוגים והשמטות, אך תוך הותרת עיקר המהלך על כנו), וכן הוא בתחילת סימן תפ"ח, עמ' שכב (דעת ר"ת וראיותיה, בסתם, בניסוח של ראב"ה, בתוספת ראיה נגזרת מהירושלמי שלא הובאה ע"י ר"ת אך הובאה ע"י ר' אב"ן ועוד ראיות. אכן, במקרה זה, בניגוד לשאר הדוגמאות, אין בידי השערה ברורה לגבי הכרעתו הסופית של ראב"ה).

²⁶ על תופעה זו כבר העיר הגרב"ש שניאורסון בהערותיו לספר רקח (עמ' לה, הערה חמישית), ויעויין במיוחד בסוגיות הבאות: האיסורים בהם חל דין חנין (לעיל עמ' 154, ליד הערה 218); לב שנתבשל (לעיל עמ' 211, הערה 673); מליחה לצליה (לעיל עמ' 206); הכשרת כחל (ספר רקח, סימן תמ"ב, עמ' רצז מיוחד הדברים שבספר התרומה, סימנים נ"ו-נ"ז, עמ' 30-31 כפי שכתב הגרב"ש, שם, אלא שראב"ה הוסיף הכרעה כדעת רש"י (הדורשת קריעת שתי וערב לצלי לכתחילה), בין הציטוט מסימן נ"ו לסימן נ"ז, בעוד שבתרומה מוצגות שיטות רש"י ור"ת כשקולות ברמה המעשית).

כליל ראב"ה מדעה נוגדת והציג רק את הכרעתו, על ראיותיה ²⁷. נתונים אלו מצביעים על כך שראב"ה ציפה מלומד הספר כי ישכיל להבין את ההכרעה ההלכתית המעשית ²⁸.

במספר מקרים הובאו שיטות חלוקות במלואן, וההכרעה ביניהן הייתה על-פי מסורת הפסיקה המקובלת מרבתי של ראב"ה, תוך הדגשת אי שלילת הדעה הנוגדת (בדרך כלל זו של ר"ת) כאפשרות שרירה וקיימת, למדנית ואף הלכתית, אלא שאין היא תואמת את מנהג ראב"ה ורבתי ולכן אין הוא מכריע כמותה ²⁹. בדרך דומה נקטו לעיתים גם רבינו אבי"ה ורבינו ברוך ³⁰. בכלל, אין אצל ראב"ה דחייה מוחלטת ותקיפה של שיטה אחרת ³¹, ואפילו במקום בו הוא מצטט ראב"ה מקור אחר הדוחה שיטה בחריפות, מרוככים הדברים ³².

יש להדגיש, כי ראב"ה לא הכריע תמיד לקבל את הדעה התואמת לנוהג ההלכתי הרווח. אדרבה, במספר נושאים אימץ ראב"ה, מכוון עיונו הוא, דעות (בדרך כלל מקילות) של חכמים קודמים, המנוגדות לנוהג ההלכתי הקיים, ואשר נדחו בתוקף על-ידי חכמים אחרים ³³. תופעה דומה מצויה גם אצל רבינו אבי"ה ³⁴, ובמידה פחותה גם אצל רבינו ברוך ³⁵.

נקודה נוספת בהקשר זה נוגעת גם לנושא ברור מקורותיו של ראב"ה. בקובץ הליקוטין (כ"י מעש"ר) תופס מקום מרכזי ספר אבי העזרי ³⁶, ואילו בספר רקח אין כל אזכור או ציטוט מספר זה ³⁷ ואת מקומו תופס ספר התרומה. אורבך, בעקבות אפטוביצר, סבר כי דרך שימוש זו בספר אבי העזרי מלמדת על איחורו של מעש"ר, שנכתב לאחר ספר רקח, ורק אז הגיע הספר לידי ראב"ה ³⁸. אולם, לאור הנתונים שבידינו, שלא עמדו בפני אורבך, המראים כי כ"י מעש"ר הוא קובץ ליקוטין, שנראה כי שימש בסיס לספר רקח, והעמידה על ההיקף הנרחב של הציטוטים מספר התרומה בספר רקח, אליה לא התייחס אורבך, ניתן להציע הסבר אחר, והוא שראב"ה חפש

²⁷ יעויין במיוחד בסוגיות הבאות: שיעור ביטול בריה (לעיל עמ' 165); שיעור השהייה במלח (לעיל עמ' 191); היקף דין מליחת איברים פנימיים (לעיל עמ' 221); חיתוך עופות לפני מליחתם (לעיל עמ' 228); אכילת בשר וחלב על שולחן אחד (לעיל עמ' 241 - 242); סחורה בטרופות (לעיל עמ' 269); נטל"פ באיסורים שאינם בטלים (ספר רקח, סי' תנ"ט, עמ' שג, סי' תפ"ז, עמ' שכב וסי' תצ"ב, עמ' שכה).

²⁸ ניסוח משפט זה מקורו בהערה של מורי ד"ר יוסף וולף. זאת, דלא כדעת מיארה, המפרשים, עמ' 90 ו-93, שמדובר בסטייה ממטרת הספר העיקרית.

²⁹ יעויין בסוגיות הבאות: חנ"ן בדבוק (לעיל עמ' 157); ריחא מילתא (לעיל עמ' 183); המתנה בין אכילת בשר לחלב (לעיל עמ' 260); הכשרת כחל (ספר רקח, סימן תל"ז, עמ' רצה-רצו ובהערת ראב"ה בסימן תמ"ב, עמ' רצז). יעויין מיארה, שם, עמ' 111 - 113 שכבר העיר על כך בהקשר של חנ"ן בדבוק (אלא שהוא לא ציין במקרים בהם ראב"ה לא הכריע על-פי מנהג רבותיו).

³⁰ יעויין, למשל, בסוגיות הבאות: שיעור ביטול מין במינו (לעיל עמ' 134, לגבי ר' אבי"ה); האיסורים בהם חל דין חנ"ן (לעיל עמ' 149 - 151, לגבי דברי הר"י הזקן שמביאם רבינו ברוך); הכשרת כחל (אבי העזרי, סימן אלף וק"י, עמ' קלא-קלג); דין נטל"פ באיסורים שאינם בטלים (שם, סי' תס"ד, עמ' 86 וסימן אלף וע"ז, עמ' עז). יצוין, כי בחינת הסוגיות בתחום איסור והיתר הראתה כי ר"ת וממשיכי דרכו השתמשו פעמים רבות בראיות מן הסמכות, ולא ניכר הבדל ממשי בינם לבין חכמי אשכנז במישור זה (ועיין ריינר, תלמידים, עמ' 13 - 14, ובמקורות שציין) ואכמ"ל.

³¹ כפי שהוא לעיתים אצל רבינו אבי"ה. יעויין, למשל, בעניין מליחת כבד (לעיל עמ' 216, הערה 706).

³² יעויין במיוחד בסוגיית ההמתנה בין בשר לחלב (לעיל עמ' 260) ובסוגיית עיכול באיסורים (ספר רקח, סימן רצ"א, עמ' קנט מול מקורו בספר הפרדס, עמ' קסח-קסט).

³³ יעויין במיוחד בסוגיות הבאות: האיסורים בהם חל דין חנ"ן (לעיל עמ' 153 - 154); ריחא מילתא (לעיל עמ' 183 - 184); מליחת כבד (לעיל עמ' 217 - 218). בהקשר זה יעויין ספר חסידים (הוצאת מק"נ) סי' תתמ"ו, עמ' 308 וסי' תתתשכ"ח, עמ' 466 - 467, על חובתו של חכם, היודע בבירור כי יש להכריע במקרה מסוים מעיקר הדין להקל או להחמיר (בהתאמה), לעשות כן.

³⁴ יעוין, למשל, בסוגיית ההמתנה בין בשר לחלב (לעיל עמ' 256).

³⁵ יעויין, למשל, בסוגיית מליחת בני מעיים עם איברים אחרים (לעיל עמ' 222).

³⁶ עמנואל, ראב"ה, עמ' 26.

³⁷ נראה כי בסוגיית סחורה בטרופות (לעיל עמ' 269), התייחס ראב"ה ברמיזה לעמדתו של רבינו אבי"ה, אך אין בכך שימוש בספר אלא התמודדות (בשתיקה) עם הכרעה הלכתית.

³⁸ אורבך, עמ' 400 - 401, ויעויין עמנואל, ראב"ה, עמ' 26, שורה 96.

ספר הלכה הבנוי על דיונים דיאלקטיים על מנת להשתמש בו כמסד חלקי לספר רקח. תחילה, העתיק, תמצת וקיצר חלקים נכבדים מספר אבי העזרי למטרה זו, אולם לאחר מכן הגיע לידי ספר התרומה והוא מצא אותו מתאים יותר למטרתו והשתמש בו.³⁹

מכל האמור לעיל, נראה בעליל כי דרכו של ראב"ה הייתה להכריע הלכה על בסיס דרך הלימוד ההלכתי הנהוגה בזמנו, המתבססת על ראיות נגזרות רבות, קרובות רחוקות, ודחיות על דרך הפרשנות. יתר על כן, גם מי שלא "זוכה לידע מלבו חקרי הלכות לסלת סלת נקיה" וזקוק לספר רקח "למען ירוץ קורא בו למצוא דברי חפץ לידע איך לעשות המצות", אינו יכול להסתפק במסקנות ההלכה בלבד, אלא **חייב להכיר את הדיונים הלמדניים** (הדיאלקטיים) שבבסיס ההכרעה.

ג. מקורותיו של ראב"ה ויחסו אליהם

דבר פשוט הוא כי ספר רקח גדוש בציטוטים ישירים של סוגיות התלמוד הבבלי כראיות ישירות לדינים המפורשים בהן, כמצוי בכל ספרי ההלכה בתקופת הראשונים. יצוין, כי פעמים רבות משולב פירוש רש"י, בסתם או במפורש, בציטוט הסוגיא⁴⁰, כבספר התרומה⁴¹ (ובדור לאחר מכן, בספר או"ז)⁴². בנוסף, מהווה התלמוד הבבלי, כמובן, את המקור הראשון במעלה, באיכות ובכמות, לראיות נגזרות ולדחייתן, הן מסוגיות הנוגעות ישירות לנושא הנדון והן מסוגיות אחרות, קרובות או רחוקות מבחינה תוכנית.⁴³

ראב"ה משתמש גם בתלמוד הירושלמי כמקור לראיות ישירות ונגזרות⁴⁴, בדרך כלל בעקבות קודמיו⁴⁵. שימוש הלכתי-למדני זה אינו חורג בכמותו ובאיכותו, לחסר או ליתר, אל מול זה של חכמי דורו⁴⁶, ובראשם רבינו אבי"ה⁴⁷, או של הר"י הזקן ובית מדרשו⁴⁸. במספר מקרים, מביא ראב"ה ראיות ישירות ונגזרות מסוגיות אגדיות בתלמודים וממדרשי אגדה⁴⁹, כנהוג אצל חכמי אשכנז וצרפת.⁵⁰

³⁹ אולי גם מפני שרצה להשתמש בתורת חכמי צרפת המצויה בספר התרומה, כדלקמן.

⁴⁰ כפי שצוין במקורות רבים במהדורת כ"י מעש"ר שבפרק הראשון, לעיל.

⁴¹ כך הוא כמעט בכל סימן בספר התרומה.

⁴² מעמדו הרם והמיוחד של רש"י כפרשן הבסיסי אינו ייחודי דווקא לחכמים המנויים בפנים, ויעויין, לדוגמה, סלוטניק, רי"ד, עמ' 95.

⁴³ הדבר נכון לגבי רובן המכריע של הסוגיות.

⁴⁴ יעויין, למשל, בסוגיות הבאות: שיעור ביטול בריה (לעיל עמ' 165); ריחא מילתא (לעיל עמ' 173, 178 ו-184); מליחת כבד (לעיל עמ' 217); המתנה בין בשר לחלב (לעיל עמ' 261); סחורה בטריפות (לעיל עמ' 269); מליגה (ספר רקח, סימן ת"ס, עמ' שג); איסורי ביצים (ספר רקח, סוף סימן תמ"ה-סי' תמ"ז, עמ' רצט); חלב בקיבה (ספר רקח, סי' תפ"ח, עמ' שכב).

⁴⁵ כך הוא בכל הסוגיות האמורות. (במיוחד לגבי ביצים, יעויין: אב"ן העזר, סימן רס"ו, עמ' 125 (בכ"י וולפנביטל: עמ' 444 בעמוד שמשמאל לימין); יחתו"א, עמ' לט-מ, ערך גביהה (השני-רב גביהה מבי כתיב); ספר התרומה, בתוך סימן כ"ז, עמ' 14-16; או"ז, ח"א, סימן תנ"ד, עמ' 130, בשם רבינו יהודה שירליאון).

⁴⁶ יעויין פוקס, או"ז, עמ' 83-95.

⁴⁷ יש סוגיות בהן הביא ראב"ה ראיה מהירושלמי וראב"ה לא הביאה (כגון לגבי המתנה בין בשר וחלב), ולחפך, אך זו התמונה הכוללת.

⁴⁸ יעויין אורבך, בעה"ת, עמ' 704 וזוסמן, ליידן, עמ' 210.

⁴⁹ כך הוא בסוגיות הבאות: האיסורים בהם חל דין חני"ן (לעיל עמ' 154, הערה 215); ההמתנה בין בשר וחלב (לעיל עמ' 260-261); דין נטל"פ (ספר רקח, סוף סימן תצ"א, עמ' שכה).

⁵⁰ יעויין: אורבך, בעה"ת, עמ' 713; גרוסמן, קידוש, עמ' 39; סולובייצ'יק, יין, עמ' 344.

באשר ליחסו של ראב"ה לנוסח התלמודים⁵¹, אין סוגיא בה מציע ראב"ה הגהה מדעתו, וכשם שמצאנו רק שתי הגהות של חכמים אחרים בסוגיות איסור והיתר בהן עסקנו⁵², שכן עיקר דינוי הגרסא נבעו מהכרעה בין גרסאות הקיימות בעדי הנוסח⁵³ או מהגהות על-פי ראיות מספרות הגאונים⁵⁴. ראב"ה מצטט מספר קטן של הבדלי גרסאות בעלי משמעות, לרוב אלו שעמדו במוקדן של מחלוקות בין חכמים שקדמו לו⁵⁵, אך בסוגיא אחת הדיון הנוסחתי הוא מתורתו שלו⁵⁶. עם זאת, בסוגיא אחת בה עמדה שאלה של גרסא במוקד המחלוקת השמיט ראב"ה עניין זה והתייחס רק לראיות הנגזרות⁵⁷.

ראב"ה משתמש במקורות שמתורת הגאונים כראיות מן הסמכות וראיות מן הסמכות לנכונות מהלכים פרשניים⁵⁸, כפי שמצוי אצל חכמי דורו וקודמיהם⁵⁹. לעומת זאת, גזירות גאונים שונות, שנדונו על-ידי חכמי אשכנז שלפניו, כמעט ואינן נזכרות אצלו, ובדרך כלל הוא אכן לא קבל אותן להלכה⁶⁰, כמצוי בבית מדרשו של ר"ת⁶¹.

יחסו של ראב"ה לתורת חכמי אשכנז שלפני תנ"י נזכר במחקר⁶², וצוין שראב"ה הרבה להביא מקורות מתורתם⁶³. עובדה זו נכונה, כשלעצמך, ה, אך יש להעיר כי כך נהג גם רבינו אבי"ה⁶⁴.

⁵¹ טיב הנוסחאות שעמדו בפני ראב"ה לא נבדק בעבודה, ועוד חזון למועד.

⁵² יעויין בסוגיות הבאות: מליחה לצליה (לעיל עמ' 203, הגהת הר"י הזקן בסוגיית הבבלי, וגם שם העירו החכמים הבאים אחריו כי מדובר בהבדל גרסא שקדם לו); איסורי ביצים (ספר התרומה, בתוך סי' כ"ז, עמ' 14 – 16 ואו"ז, ח"א, סי' תל"ו, עמ' 123, הגהה אפשרית של רבינו ברוך (על-פי ר"ת) בסוגיית הירושלמי, על-פי ההשערה שמדובר בתוספת על-פי תשובת הגאונים).

⁵³ יעויין בסוגיות הבאות: מליחה לצליה (לעיל עמ' 203 והערה 612, לגבי הבבלי, אצל ר' אבי"ה והמקור בתו"פ); איסורי ביצים (יחתו"א, עמ' לט-מ, ערך גביהה (השני- רב גביהה מבי כתי) – לגבי הירושלמי);

⁵⁴ יעויין בסוגיות הבאות: שיעור הביטול בתערובת מין במינו (לעיל עמ' 133, הערה 89); חלב בקיבה (לגבי ההגהה המיוחסת לרש"י ע"י ר"ת (ספר הישר, חלק התשובות, סימן ע"ו, אות ט, עמ' 173), ונראה כי ר"ת תולה את הגהת רש"י בסברא (יעויין ספר הישר, חלק החידושים, סימן תע"ד, עמ' 285 ובעקבותיו בתוס' רבינו אלחנן על ע"ז, עמ' רמב- רמג ובספר התרומה סימן ע"א, (מחציו והלאה), עמ' 37 (בכ"י לונד, בו אין חלוקת סימנים, זו פסקא חדשה), וכן אצל רז"ה בספר המאור (חולין מג-: בדפי הרי"ף), לעומת ר' אב"ן (אב"ן העזר, בתוך סימן רע"ז, עמ' 129. בכ"י וולפנביטל: עמ' 439 בעמוד שמשמאל לימין) התולה את ההגהה (ללא ייחוס בעליה) בהשוואה לספר הלכות גדולות (וכן הוא אצל הרמב"ן בספר מלחמות ה', אל מול דברי רז"ה הנ"ל). ויעויין איגוס, ביקורת, עמ' 377, הערה 18 וריינר, ה"ג, עמ' 115 ו- 119 – 121, לגבי שימוש בספרות הגאונים למטרה זו.

⁵⁵ יעויין בסוגיות הבאות: שיעור הביטול בתערובת מין במינו (לעיל עמ' 136, ליד הערה 110); מליחה לצליה (לעיל עמ' 205, אך רק בציטוט מספר התרומה ולא בדיון של ראב"ה עצמו).

⁵⁶ איסור ביצים (ספר רקח, המחצית השנייה של סימן תמ"ז, עמ' רצט. יצוין כי ראב"ה מצטט בהרחבה (סוף סימן תמ"ה-סי' תמ"ז) את סוגיית הירושלמי, אבל הנוסח אותו הוא מצטט בסתם הפוך מזה בו מצדד רב יב"ק משפירא (יחתו"א, עמ' לט-מ, ערך גביהה (השני- רב גביהה מבי כתי), וראב"ה אינו מתייחס לכך. אולם, כפי שהעיר לי פרופ' ל' מוסקוביץ (בשיחה בע"פ) מדובר בחילוף בין "חלמו"ן ל-"חלבו"ן, העלול להתחלף כל צעד וצעד בירושלמי גם גרפית ומה גם שמדובר בשתי צלעות של אותו משפט, ומדובר במצב זה מועד לפורענות מבחינה טקסטואלית, ואכמ"ל).

⁵⁷ חלב בקיבה (ספר רקח: סי' תכ"א, עמ' רצא; סי' תס"ד, עמ' שה (כאן הדבר בולט במיוחד כי ראב"ה השמיט את הדיון לגבי הגרסא והרי מקורו בספר התרומה, סי' ע"א, עמ' 37); סימן תפ"ח, עמ' שכב – שכד, וכאן מוזכרת הגרסא שעמדה במוקד המחלוקת "והלכתא" אך המחלוקת עצמה אינה נזכרת).

⁵⁸ יעוין במיוחד בסוגיית שיעור ביטול בריה (לעיל עמ' 165) ובסוגיית ריחא מילתא (לעיל עמ' 184), אך השימוש בתורת הגאונים למטרות האמורות מצוי בסימנים רבים בספר רקח.

⁵⁹ יעוין במיוחד בסוגיית שיעור ביטול מין במינו (לעיל עמ' 129, לגבי ר"ת) וחלב הכרס (לעיל עמ' 263, לגבי רבינו אפרים ורבינו יואל הלוי), אך שימוש זה בתורת הגאונים מצוי בכל סוגיא וסוגיא, כמעט. באשר לשימוש ברי"ף, הוא מועט מאוד (יעוין בסוגיית ריחא מילתא, לעיל עמ' 182, וגם שם רק בכ"י מעש"ר ולא בספר רקח), ולא כבן זמנו רבינו אבי"ה, אלא כחכמי אשכנז וצרפת הקודמים, וכרבינו ברוך בספר התרומה (תא-שמע, קליטה, עמ' 195).

⁶⁰ יעוין בסוגיית גזירת הכנתא (לעיל עמ' 223 – 225) וגזירת המוח (לעיל עמ' 225 – 226).

⁶¹ כפי שעולה מהעיון בסוגיות אלו, ובניגוד למצוי אצל ר' אבי"ה.

⁶² יעוין גרוסמן, אשכנז, עמ' 34 ו- 438 – 439.

⁶³ בעיקר מתוך ספרות החכמים בני המכירי ומהספרות דבי רש"י.

כדרכם של חכמי אשכנז, הביאו הם מקורות הלכתיים ולמדניים רבים, מכל מקורות עולם התורה הידועים להם.⁶⁵ אין ללמוד, אפוא, מהבאת תורת חכמי אשכנז הראשונים, ואף מפסיקה כשיטתם בסוגיות מסוימות⁶⁶, כי ראב"ה ראה את עצמו כממשיך דרכם בהלכה, בדווקא⁶⁷, ואכן יש סוגיות בהן לא הכריע כמותם כלל⁶⁸. יתר על כן, לא ניתן להשוות ציטוטים אלו, בכמות וברמת ההסתמכות, למקורות המובאים מספר התרומה, כאמור לעיל.

זיקתו העזה של ראב"ה לתורת חכמי צרפת עולה ברורות מספר רקח. זאת, לא רק לגבי רש"י, הן כפרשן והן כפוסק⁶⁹, ור"ת, הן דרך ספר הישר⁷⁰, הן דרך תלמידיו רא"ם ורבי משה הכהן (מרבנותיו של ראב"ה)⁷¹ והן דרך ספר התרומה⁷², אלא גם באופן מובהק בנוגע לתורת חכמי הדור שלפניו בצרפת, ובראשם הר"י הזקן. תדירות ורוחב השימוש בתורת בית המדרש של ר"ת ור"י, האצורה בספר התרומה⁷³ ובמקורות נוספים⁷⁴ (במידה פחותה), אינה בגדר של ציטוט עמדות בלבד, אלא נמצאת ברובד המהותי של דרכי הכרעה ולימוד.

ניכר בעליל, כי אין לדבר על נתק בין אשכנז לצרפת בדור זה, ובוודאי שאין שום הסתייגות של ראב"ה מתורת חכמי צרפת, כדרך הכרעה הלכתית מעשית, כמקובל אצל חוקרים רבים⁷⁵, אלא ההיפך הוא הנכון. אדרבה, נראה כי הנתק בין חכמי צרפת ואשכנז, אם ניתן כלל לדבר על נתק כזה⁷⁶, הסתיים אצל ראב"ה⁷⁷, ולא אצל תלמידו רבינו יצחק ב"ר משה, כמקובל במחקר⁷⁸. יודגש,

⁶⁴ אכן, יש סוגיות (כגון מליחת איברים חלקים (לעיל עמ' 226 - 227) ושיעור הביטול בתערובת בשר וחלב (לעיל עמ' 262 - 263), בהן הביא ראב"ה מקורות אלו וראב"ה לא הביאם, אך ישנם סוגיות אחרות (כגון צירופי איסורים (לעיל עמ' 143 - 144) שראב"ה הביאם אך הם לא נזכרו כלל בספר רקח.

⁶⁵ יעויין סולובייצ'יק, יין, עמ' 124 ותא-שמע, הספרות ב, עמ' 116 - 117.

⁶⁶ יעויין בסוגיית ההפרדה בין סועדים בבשר וחלב (לעיל עמ' 242).

⁶⁷ כפי שהציע גרוסמן (במקורות שצוינו לעיל), וכפי שעולה גם מדברי סולובייצ'יק, יין, עמ' 126 ו- 215.

⁶⁸ יעויין בסוגיות הבאות: האיסורים בהם חל דין חנין (לעיל עמ' 152 - 155); חנין בדבוק (לעיל עמ' 157), אך יעויין בהצעתנו בהערה 241, שם, כי זו מחלוקת בין חכמי אשכנז הראשונים; לב שנתבשל (לעיל עמ' 211); מליחת כבד (לעיל עמ' 217).

⁶⁹ הזיקה לרש"י כפרשן צוינה לעיל. לגבי רש"י כפוסק (הן בפירושו לתלמוד ועל-פיו והן בפסקיו), יעויין בסוגיות הבאות: ריחא מילתא (לעיל עמ' 184); מעשה דרש"י (לעיל עמ' 199 - 200); לב שנתבשל (לעיל עמ' 211); צליית כבד ובשר על שפוד אחד (לעיל עמ' 219); שיעור ביטול איסור בשר בחלב (לעיל עמ' 263); הכשרת כחל (ספר רקח, סימן תל"ז, עמ' רצה-רצו והערת ראב"ה בסימן תמ"ב, עמ' רצז); חלב בקיבה (ספר רקח, סימן תכ"א, עמ' רצא וסימן תפ"ח, עמ' שכג-שכד). (ועיין עוד סולובייצ'יק, יין, עמ' 272, שחומר רב מבית מדרשו של רש"י נשתמר אצל ראב"ה).

⁷⁰ יעויין במיוחד בסוגיות הבאות: שיעור הביטול בתערובת מין במינו (לעיל עמ' 135 - 136); מליחת כבד (לעיל עמ' 217); שיעור ההמתנה בין בשר לחלב (לעיל עמ' 260); מליגת תרנגולים (בסוגיא זו מכריע ראב"ה כי עירוי מכלי ראשון מבשל ככלי ראשון, על-פי ראיות נגזרות (ספר רקח, סימן ת"ס, עמ' שג; עמ' 175 עמודה א בכ"י). כן הוא גם בסוף סימן רנ"ב ובסימן רנ"ג, עמ' קמב במסגרת דיני הגעלה, לגבי ההכרעה והראיות). ההכרעה והראיות מופיעות בסתם, אך מקורן בדינו של ר"ת בספר הישר, חלק החידושים, סי' ר"ג, עמ' 153 - 154; נטל"פ (ספר רקח, סימן תנ"ח, עמ' שב, מבוסס על ספר הישר, חלק החידושים, סימן תשי"ח, עמ' 419 - 420, לגבי סתם כלי גויים אינם בני יומן. אכן, מהניסוח שבספר רקח נראה היה לכאורה כי מדובר בדיון על מעמד סתם כלי גויים לעניין נטל"פ).

⁷¹ יעויין במיוחד בסוגיית ריחא מילתא (לעיל עמ' 182 - 184).

⁷² יעויין במיוחד בסוגיות הבאות: מליח כרותח (לעיל עמ' 187); מליחת כבד (לעיל עמ' 217); הכשרת כחל (ספר רקח, סימן תמ"ב, עמ' רצז ומקורו בספר התרומה, סימנים נ"ו-נ"ז, עמ' 30 - 31). זאת, דלא כדעת סולובייצ'יק, יין, עמ' 126, שראב"ה הכיר את תורת ר"ת רק דרך ספר הישר ותשובותיו לחכמי אשכנז (ועיין עוד בפרק הרביעי לעבודה, בה נידונה דעת סולובייצ'יק לגופה, בהקשר של דיני יין נסך).

⁷³ כך הוא כמעט בכל סוגיא, כמצוין לעיל. גם כאן, לא כדעת סולובייצ'יק, שם.

⁷⁴ יעויין בסוגיית מליחת הכבד, בה נראה כי ראב"ה השתמש בתוספות רבינו יהודה מפריס (לעיל עמ' 217, הערה 718).

⁷⁵ ובראשם ח' סולובייצ'יק וי"מ תא-שמע, כמצוין במבוא לעיל.

⁷⁶ מוסכם על הכול כי תורת ר"ת התפשטה באשכנז בדורו ובדור שאחריו (יעויין בייחוד ובהרחבה אצל ריינר, תלמידים). לגבי הר"י הזקן, הרי שכבר רבינו יואל הלוי פנה אליו בשאלות שונות (יעויין אפטוביצר,

כי זיקה זו לחכמי צרפת אין משמעה קבלה בהכרח של עמדותיהם ההלכתיות ודיוניהם ההלכתיים, וראב"ה אכן חולק על דבריהם בשני מימדים אלו,⁷⁹ אך בכבוד רב.⁸⁰

תורת חכמי אשכנז בדורות הסמוכים לראב"ה (בייחוד תורת רבינו יב"ק, אבי ראב"ה) מופיעה אף היא רבות בספר רקח, במפורש⁸¹ ובסתם⁸², ולעיתים, ניתן לעמוד על מקורם של דברים אצל חכמי אשכנז שלפני ראב"ה רק באמצעות המקבילה הרחבה יותר בקובץ ליקוטיו (כ"י מעש"ר)⁸³. אכן, גם כאן הקשר התורני המובהק של ראב"ה לתורת רבותיו אלו אין משמעו פסיקה תמידית כמותם, ויש סוגיא מרכזית אחת בה סטה ראב"ה מפסקי רבותיו ומנימוקיהם⁸⁴, תוך זהירות ממחלוקת מפורשת, ככל הנראה מפאת כבודם, אך המחלוקת עולה ברורות מניתוח דבריו אל מול דבריהם⁸⁵. יצוין, כי זהו גם יחסו העקרוני של רבינו אבי"ה לתורת רבותיו הוא, אך הוא מרבה יותר לחלוק עליהם מפורשות⁸⁶. בנוסף, השמיט ראב"ה כליל שתי חומרות עקביות שנהגו בהן

מבוא, עמ' 184 – 186 וזימר, חלב, עמ' 255 – 256, ליד הערה 26), ובנו, רבינו אבי"ה, השתמש מעט בתוספות שנסדרו לפניו (אפטוביצר, שם, עמ' 288). על זיקתו של רבינו אש"ל לחכמי צרפת יעוין אצל סולובייצ'יק, יין, עמ' 310, סוף הערה 16.

⁷⁷ גם רבינו אבי"ה מזכיר את תורת ר"י הזקן ובית מדרשו, אך ברמה פחותה מראב"ה (ויעוין סולובייצ'יק, יין, עמ' 126, הערה 23).

⁷⁸ כפי שצוין במבוא, לעיל.

⁷⁹ יעוין במיוחד בסוגיות הבאות: ריחא מילתא (לעיל עמ' 183, דחיית דעת ר"ת אל מול דעת רש"י); היקף דין מליחת איברים פנימיים (לעיל עמ' 221 – 222, דחיית דעת רש"י על-פי דברי ר"ת, ודיון בדעת ר"ת); המתנה בין אכילת בשר לחלב (לעיל עמ' 259 – 260, דחיית שיטת ר"ת על-פי דברי רש"י ו-"כל הגאונים"); (ויעוין עוד עמדתו של סולובייצ'יק, יין, עמ' 231, לגבי תקנות שו"ס, שחלקן נועדו להוות התנגדות למסקנות ההלכתיות של חכמי צרפת וחלקן הן קבלה של עמדות אלו).

⁸⁰ ויעוין בן-גדליה, חכמי, עמ' 3 – 12 – 13, על הכבוד ההדדי שנהגו חכמי שתי האסכולות של חכמי אשכנז עצמם זה לזה, על אף היעדר קשר לימודי ישיר ביניהם בדורות מסוימים. כבוד זה ניתן גם לחכמי צרפת, כאמור בפנים.

⁸¹ יעוין במיוחד בסוגיות הבאות: שיעור הביטול בתערובת מין במינו (לעיל עמ' 136); חנין בדבוק (לעיל עמ' 157); ריחא מילתא (לעיל עמ' 183 – 184); הדחה אחרונה לבשר יבש (לעיל עמ' 196 – 198); מעשה דרש"י (לעיל עמ' 198); לב שנתבשל (לעיל עמ' 212); מליחת בשר לפשטידא-מלייתא (לעיל עמ' 229); המתנה בין אכילת בשר לבין אכילת חלב (לעיל עמ' 260 – 261); נ"ט בר נ"ט (ספר רקח, סימן ת"יג, עמ' רצ, בשם אביו רבינו יב"ק ממגנצא, והמקור הובא בהרחבת-מה בכ"י מעש"ר מס"ד 100, עמ' 103 ד שורה 40 – עמ' 104 א שורה 5).

⁸² יעוין במיוחד בסוגיות הבאות: מליחת כבד (לעיל עמ' 218, הערה 722); חיתוך עופות לפני מליחתם (לעיל עמ' 228); סחורה בטרופות (לעיל עמ' 269); היתר בשר חי ללא מליחה (ספר רקח, סימן ת"י, עמ' רפ"ט-רצ, ומקורו בדברי רבינו אש"ל, המובאים בשמו בתו"פ, סימן ה, עמ' 33 – 34 וסימן י"ט, עמ' 47 – 50, ובסתם ביחתי"א, ערך רב גביהה מבי כתיל, עמ' מ); איסור בשר שנתבשל ללא מליחה (ספר רקח, סי' תכ"ב, עמ' רצב; עמ' 168 עמודה ב בכ"י. ומקורו התוכני באב"ן העזר, חציו השני של סימן י"ז, עמ' 15 – 16 (בכ"י וולפנביטל: עמ' 44 בעמוד שמימין לשמאל). יצוין כי בכ"י מעש"ר, מס"ד 114, עמ' 104 ד, שורות 19 – 37, מובא (בסתם) המקור הנ"ל, בדילוגים רבים ושנויי לשון; עיכול באיסורים (ספר רקח, סי' רפ"ז-רפ"ח, עמ' קנח עמ' 92 עמודה ב ובמעש"ר הנדפס, סימנים ע"ב-ע"ג, עמ' יט, ושם מבואר שמדובר בהוראות של אביו רבינו יב"ק, ויעוין בהרחבה בדרשה לפסח, עמ' 111 – 112, הערות 316 – 319); אין מבטלין איסור לכתחילה (ספר רקח, סוף סימן תפ"ו, עמ' שכא (עמ' 184 עמודה ב בכ"י) ומקורו ביחתי"א, עמ' רפב-רפג, ערך רב חייא בר יצחק שהיה בימי רבינא).

⁸³ כך הוא בסוגיית חיתוך עופות לפני מליחתם (לעיל עמ' 228 והערה 823) ועיכול באיסורים (לעיל בהערה הקודמת).

⁸⁴ האיסורים בהם חל דין חנין (לעיל עמ' 158).

⁸⁵ בסוגיא זו הציג ראב"ה את פסק חכמי שפירא ומגנצא כי אין חנין בדבוק, ללא נימוק, ובמקור משלו נימק את ההכרעה בכך שאין באיסור דם דין חנין. מכיוון שזו לא הייתה דעת רבותיו אלו, שהחילו דין חנין באיסור דם (אך פסקו שאין חנין בדבוק), לא נימק ראב"ה את שיטתם על-פי דעתו הנוגדת, אך גם לא כתב במפורש כי לשיטתם יש דין חנין באיסור דם. (ויעוין עוד סולובייצ'יק, יין, עמ' 231, על תופעה דומה בהקשר של תקנות שו"ס, עליהן חתום ראב"ה).

⁸⁶ יעוין, למשל, בסוגיית סחורה בטרופות (לעיל עמ' 266) ובייחוד בסוגיית מליחת הכבד (לעיל עמ' 216).

רבותיו מעבר לשורת הדין⁸⁷, ככל הנראה מפני שסבר שאין מקומן בספר הלכה, אלא כהנהגה אישית של חסידות⁸⁸.

ככלל, ראב"ה, כמו קודמיו ובני דורו, לא קבל כסמכות מוחלטת אף אחד מחכמי ישראל, אלא התייחס לכל החכמים בכבוד רב, אך בחן עצמאית את דבריהם⁸⁹, בין אם בחר לצטטם בלשונם ובין אם בחר לסקור דעות שונות בלשונו ולהכריע ביניהן. דרך ההכרעה בין דעות שונות מתבססת לעיתים על ראיות נגזרות או דחיית ראיות על דרך הפרשנות, ולעיתים על בסיס ראיות מן הסמכות, כמצוי בספרות ההלכה בדורו ולפניו.

⁸⁷ המקרה הראשון הוא מנהג אביו ר' יב"ק ממגנצא להשליך לב שנתבשל (לעיל עמ' 212), אותו הביא ראב"ה כ"י מעש"ר. משמעותית עוד יותר היא השמטת מנהג כל רבותיו בשפירא ובמגנצא שלא להתיר נותן טעם לפגם בדיעבד למעשה, אלא רק להלכה, עליו העיד ראב"ה בכ"י מעש"ר, מס"ד 90, עמ' 103ב, שורות 17 – 34 (ובמקבילה הזהה בפסה"ל עמ' ט, ויעוין עמנואל, ראב"ה, עמ' 27). לעומת זאת, בספר רקח אין רמז להנהגה זו (יעוין: סי' תמ"ד, עמ' רצח; סי' תנ"ח, עמ' שב; סי' תס"א, עמ' שג; סוף סי' תס"ט, עמ' שט-שי; סי' תע"ד-תע"ה, עמ' שיב-שיג; סי' תפ"ז, עמ' שכא). יצוין, כי הנהגה דומה, שלא להתיר בפועל על סמך נטל"פ בלבד אלא רק עם סניפי היתר נוספים, למרות שמן הדין נטל"פ מותר בדיעבד, נזכרת גם במקור אשכנזי אחר בן התקופה. זאת, בצירוף הצעת הסבר שאין אנו בקיאים בהגדרת המושג "דבר חריף", שבו אין היתר נטל"פ, ולכן אין להתיר רק על-בסיס נטל"פ (תו"פ, סימן ל"ח, עמ' 73, ייתכן שמחברו הוא רבינו שמחה משפירא). ייתכן אולי להציע הסבר אחר, שהחכמים סברו כדעת ר' אב"ן שאין להתיר נטל"פ אלא על-פי טעימת נחתום גוי המסיח לפי תומו (אב"ן העזר, סי' שיי"ג-שי"ד, עמ' 144 – 145. בכ"י וולפנביטל: עמ' 418 בעמוד שמשמאל לימין), ומכיוון שבדיקה זו אינה מצויה ושכיחה, החמירו כגדר וסייג לאסור תמיד. בהקשר זה, יש להדגיש כי בעוד שעצם ההכרעה שנטל"פ מותר מפורשת בתשובה מפורטת של רבינו יצחק ב"ר יהודה (תחצו"ל, סימן ה, עמ' 3, וללא שם המשיב במעה"ג, סימן י"ד, עמ' 8 – 9), הרי שהשאלה "וושאלתם בנותן טעם לפגם", כמו גם הפירוט שבתשובה, מלמדים על כך שההכרעה ההלכתית בנושא זה לא הייתה ברורה. מעדותו של ריב"ר לגבי מנהג העם להחמיר בנושא נטל"פ בגיעולי גויים, ניתן להסיק כי בנושא נטל"פ באיסורים אחרים אין מנהג ברור. הכרעה דומה לזו של ר"י בר"י נמצאת במקורות נוספים מתורת חכמי אשכנז הראשונים, וגם במקורות אלו ניכר סיוג מסוים מיישום הדין הלכה למעשה (יעוין במיוחד תחצו"ל, סימן ע"ה, עמ' מד, ומשם בתשו"ר, סימן שפ"א, עמ' 376). ייתכן, אפוא, שזהו המקור הראשוני לשניות בין ההיתר על-פי ההלכה והנהגה שלא להסתמך על היתר זה (לגמרי או לחצאין). יצוין, כי גם רבינו יב"ק משפירא כתב בספרו כדבר פשוט שנטל"פ מותר בדיעבד (יחתו"א, עמ' רפב-רפג, ערך רב חייא בר יצחק שהיה בימי רבינא), למרות שראב"ה העיד עליו כי בפועל החמיר גם בדיעבד.

⁸⁸ יעוין ספר רקח, הלכות חסידות, עמ' כג: "קדש עצמך במותר לך ובכל דבר וטוב לך כגון בפי' אלו טריפות איזהו חכם הרואה טריפה לעצמו ובמס' יו"ט בר"ג שמחמיר לעצמו ומקיל לאחרים ואמרינן בכל דוכתי אדם חשוב שאני", ומביא ראיות רבות לכך. הבחנה זו בין הכרעה הלכתית לרבים לבין הנהגת חסידות אישית מצויה גם בספר חסידים (מק"ג), סי' תתתס"א, עמ' 402 (ויעוין לאחרונה עמנואל, מינקת, עמ' 36 – 37, לגבי הנהגה דומה של חכמי צרפת בעניין שימוש במינקת גויה) ואכמ"ל בעניין זה.

⁸⁹ יעוין פוקס, או"ז, עמ' 41 וסלוטניק, רי"ד, עמ' 115 (אך אין לצמצם את מסקנתו לרי"ד בלבד).